

**INFLYATSIYA VA UNING AHOLI TURMUSH DARAJASIGA
TA'SIRI**

Davlatova Madinabegim Muzaffar qizi

Buxoro Davlat Texnika Universitet

“Iqtisodiyot va menejement” kafedrası

Xizmat ko'rsatish va raqamlashtirish

Fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inflyatsiya tushunchasi, uning iqtisodiyotdagi o'rni va ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Asosan O'zbekiston tajribasi asosida inflyatsiya ko'rsatkichlari, sabablari va oqibatlari ko'rib chiqilib, dunyo davlatlari bilan taqqosloviy tahlil o'tkazilgan. Grafiklar, infografika va statistik ma'lumotlar asosida inflyatsiyaning narxlar barqarorligiga, aholi farovonligiga va iqtisodiy o'sishga ta'siri yoritiladi. Maqola inflyatsiyani boshqarish strategiyalari bo'yicha ham tavsiyalar beradi.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется понятие инфляции, её роль и влияние на экономику. Основное внимание уделено опыту Узбекистана: изучаются показатели инфляции, её причины и последствия, а также проводится сравнительный анализ с другими странами. С использованием графиков и статистики рассматривается влияние инфляции на ценовую стабильность, уровень благосостояния населения и экономический рост. В статье также даны рекомендации по стратегиям управления инфляцией.

Abstract: This article explores the concept of inflation, its role, and its impact on the economy. It focuses on the experience of Uzbekistan, analyzing inflation indicators, causes, and consequences. Comparative analysis with other countries is provided. Using graphs and data, the article highlights how inflation affects price stability, living standards, and economic growth. The article also offers policy recommendations on inflation management strategies.

Kalit soʻzlar : *Inflyatsiya, narx barqarorligi, iqtisodiy oʻsish, monetar siyosat, valyuta qadrsizlanishi, isteʼmol narxlari indeksi, Oʻzbekiston iqtisodiyoti.*

Ключевые слова: *Инфляция, ценовая стабильность, экономический рост, монетарная политика, девальвация валюты, индекс потребительских цен, экономика Узбекистана.*

Keywords: *Inflation, price stability, economic growth, monetary policy, currency depreciation, consumer price index, Uzbekistan economy.*

KIRISH

Bugungi global iqtisodiy muhitda inflyatsiya masalasi barcha davlatlar uchun dolzarb boʻlib qolmoqda. Inflyatsiya – bu tovar va xizmatlar umumiy narxlari darajasining barqaror oshib borishidir. U iqtisodiy faoliyatga bevosita taʼsir etadi, aholi turmush darajasi, tadbirkorlik muhiti, investitsion jarayonlar, pul-kredit siyosati, hatto ijtimoiy barqarorlikni ham belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Oʻzbekiston singari rivojlanayotgan mamlakatlar uchun inflyatsiya nafaqat ichki iqtisodiy islohotlar samaradorligining mezonini, balki tashqi omillar taʼsirida yuzaga kelayotgan muammolarning belgisi sifatida ham koʻriladi. Shuning uchun inflyatsiyani chuqur oʻrganish, uning turlari, sabablari, oqibatlari va oldini olish mexanizmlari haqida chuqur bilimga ega boʻlish – iqtisodiy siyosat yurituvchilar, iqtisodchilar va yosh tadqiqotchilar uchun muhim hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Inflyatsiya bu – pul massasining tovarlar hajmidan ortiqcha boʻlishi natijasida pul qiymatining pasayishi va narxlar darajasining oshishi jarayonidir. Inflyatsiya iqtisodiy muvozanatni buzadi, aholining real daromadlarini yemiradi, jamgʻarma va investitsiya muhitini noaniq qiladi.

Inflyatsiya turlari :

a) Narxlar dinamikasiga koʻra:

- **Moʻtadil inflyatsiya (mild inflation):** yillik 10% gacha, iqtisodiyotni turtkilaydi.
- **Shiddatli inflyatsiya (galloping inflation):** 10–100% oraligʻida, odamlar jamgʻarma oʻrniga real aktivlarga oʻtadi.

- **Giperinflyatsiya (hyperinflation):** 1000% va undan ortiq, pulga ishonch yo'qoladi.

b) Kelib chiqishiga ko'ra:

- **Talab inflyatsiyasi (demand-pull inflation)** – talab taklifdan yuqori bo'lganda yuzaga keladi.

- **Taklif inflyatsiyasi (cost-push inflation)** – ishlab chiqarish xarajatlari oshganda yuzaga keladi (xomashyo, energiya narxi).

- **Aralash inflyatsiya** – yuqoridagi ikkala sabab uyg'unlashganda sodir bo'ladi.

c) Kutilgan yoki kutilmagan:

- **Kutilgan inflyatsiya** – iqtisodiy agentlar tomonidan prognoz qilingan bo'ladi.

- **Kutilmagan inflyatsiya** – moliyaviy bozorlar, iste'molchilar va tadbirkorlar uchun xatarli bo'ladi.

Inflyatsiyaning kelib chiqish sabablari:

Asosiy Sabablar	Tavsif
Pul massasining ortishi	Markaziy bank tomonidan haddan ortiq pul emissiyasi.
Budjet tanqisligi	Davlat xarajatlari daromadlardan oshib ketadi.
Import inflyatsiyasi	Import qilinadigan mahsulotlar narxining o'sishi.
Monopoliyalar	Tabiiy monopoliyalar narxni nazorat qiladi.
Valyuta kursining zaiflashuvi	Import qilinadigan mahsulotlar narxi oshadi.
Ijtimoiy va geosiyosiy xatarlar	Urushlar, pandemiyalar, tabiiy ofatlar va sanksiyalar.

Inflyatsiyani boshqarish strategiyalari

1. Pul-kredit (monetary) siyosati

Markaziy banklar inflyatsiyani nazorat qilishda eng muhim vosita hisoblanadi. Bu siyosat quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

- **Foiz stavkalarini oshirish:** Markaziy bank asosiy foiz stavkasini oshirish orqali iqtisodiyotdagi ortiqcha pul aylanmasini kamaytiradi. Kreditlar qimmatlashadi, talab pasayadi va narxlar barqarorlashadi.

- **Pul massasini cheklash:** Markaziy bank pul emissiyasini cheklaydi, ya'ni iqtisodiyotga qo'shimcha pul chiqarishni kamaytiradi. Bu orqali ortiqcha likvidlik oldi olinadi.

- **Valyuta kursi orqali ta'sir qilish:** Valyuta kursining barqarorligi import narxlarini boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Bu, ayniqsa, xomashyo va oziq-ovqat mahsulotlarini import qiluvchi davlatlar uchun dolzarb.

2. Fiskal siyosat

Fiskal siyosat inflyatsiyani byudjet siyosati orqali nazorat qiladi:

- **Soliqlarni oshirish yoki kamaytirish:** Ortiqcha iste'molni kamaytirish uchun soliqlar oshiriladi. Bu orqali bozor talabini pasaytirib, narxlar o'sishining oldi olinadi.

- **Davlat xarajatlarini kamaytirish:** Davlat xarajatlarining kamaytirilishi umumiy talabni pasaytiradi, bu esa inflyatsiyani jilovlashga xizmat qiladi.

- **Subsidiyalarni tartibga solish:** Davlat muayyan mahsulotlar (masalan, non, benzin, gaz) narxlarini nazorat ostiga olib subsidiya berish orqali narxlar o'sishini to'xtatishi mumkin.

3. Inflyatsion targeting modeli

Ko'plab rivojlangan davlatlar inflyatsiyani boshqarish uchun inflyatsion targeting (maqsadli ko'rsatkichlar) modeliga o'tgan. Bu modelda:

- Markaziy bank rasmiy tarzda inflyatsiya darajasi uchun aniq maqsad belgilaydi (masalan, 2%).

- Ushbu darajaga erishish uchun pul-kredit vositalaridan foydalanadi.

- Har chorakda yoki yilda aholiga hisobot beradi va prognozlar e'lon qiladi.

Bu model O'zbekiston Markaziy banki tomonidan ham bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda. Masalan, 2023-yilda O'zbekiston inflyatsiyani 9–10% oralig'ida ushlab turishni maqsad qilgan edi.

4. Narxlar va ish haqi siyosati

Ba'zi davlatlar ma'lum vaqt oralig'ida narxlar yoki ish haqi o'sishini cheklovchi choralarni qo'llaydi. Bu esa:

- Narxlar spiraling paydo bo'lishiga to'sqinlik qiladi.
- Ishlab chiqaruvchilarni raqobatbardosh qilishga undaydi.

Ammo bu strategiya faqat qisqa muddatli bo'lishi mumkin, aks holda iqtisodiy faoliyatni pasaytirishi mumkin.

5. Tashqi iqtisodiy omillarni boshqarish

Inflyatsiyaning katta qismi tashqi omillar bilan bog'liq bo'ladi (import narxlari, global energetika bozoridagi o'zgarishlar va h.k.):

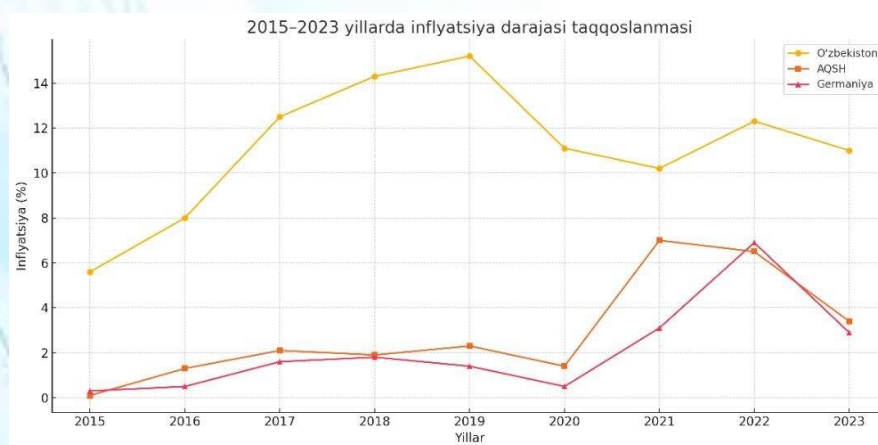
- **Zaxira fondlar (stabilizatsion fondlar):** Energiya resurslariga bog'liq davlatlar narxlar ko'tarilgan paytda qo'shimcha daromadni jamg'arib, inflyatsiya bosimiga qarshi foydalanadilar.
- **Diversifikatsiya:** Importga bog'liqlikni kamaytirish maqsadida ishlab chiqarishni ichki resurslar bilan almashtirish strategiyasi yuritiladi.

6. Axborot siyosati va ishonch

Inflyatsiyani faqat iqtisodiy vositalar bilan emas, balki jamiyatda ishonchni shakllantirish orqali ham nazorat qilish mumkin:

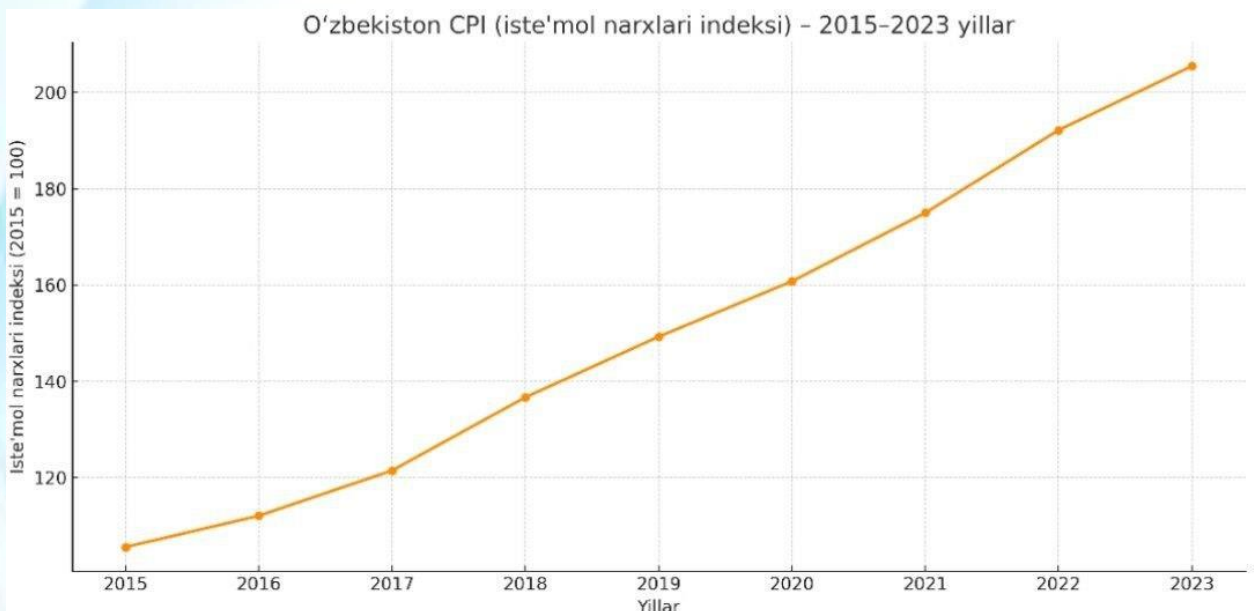
- Hukumat va markaziy bank prognozlari aniq va ochiq bo'lishi kerak.
- Aholi inflyatsiya bo'yicha ma'lumotlarni muntazam qabul qilishi kerak.
- Tashqi investorlar uchun barqaror iqtisodiy muhit yaratilishi zarur.

TAHLILIY QISM

Yuqoridagi grafikda **2015–2023 yillar oralig‘ida O‘zbekiston, AQSH va Germaniya** mamlakatlarining yillik inflyatsiya darajalari taqqoslanmoqda.

- **O‘zbekistonda** inflyatsiya darajasi 2017 yildan boshlab keskin oshgan. Ayniqsa 2018–2020 yillarda bu ko‘rsatkich 14–15% atrofida bo‘lgan.
- **AQSHda** inflyatsiya 2021 yildan boshlab keskin o‘shib, pandemiya va yetkazib berish zanjiri uzilishi natijasida 2022 yilda 7% ga yetgan.
- **Germaniyada** inflyatsiya ko‘rsatkichlari nisbatan barqaror bo‘lib, 2022 yilda eng yuqori darajaga (6.9%) chiqqan.

Yuqoridagi grafikada **2015–2023 yillar oralig‘ida O‘zbekistonning iste‘mol narxlari indeksi (CPI)** ko‘rsatilgan.

- **2015 yil** bazaviy yil qilib olingan (100).
- **2016–2023 yillarda** narxlar barqaror tarzda oshib borgan.
- 2023 yilda CPI qiymati **205.5** ga yetib, 2015 yildagi narxlar bilan solishtirganda **105.5% ga oshganligini** bildiradi.
- Bu **pul qiymatining pasayishi** va aholining **real xarid qobiliyati kamayishini** anglatadi.

Davlat	Inflyatsiya (%)	Asosiy Sabablar
O'zbekiston	11.8%	Import inflyatsiyasi, narxlar bosimi
AQSH	6.5%	COVID-19'dan keyingi talab oshishi
Turkiya	72.3%	Liradagi qadrsizlik, energiya narxi

Yuqoridagi grafikada 2022- yilda AQSH, Turkiya va O'zbekiston inflyatsiya darajasi va asosiy sabablari berib o'tilgan.

XULOSA

Inflyatsiya – bu murakkab va ko'p qirrali iqtisodiy hodisa bo'lib, uning ijobiy yoki salbiy ta'siri unga qarshi qanday siyosat yuritilishiga bog'liq. Uning sabablari faqat pul massasining ko'payishi bilan emas, balki ishlab chiqarish quvvatlari, tashqi iqtisodiy bosimlar, fiskal va monetar siyosat bilan ham bog'liq. O'zbekiston uchun eng dolzarb yondashuv – bu narxlar barqarorligini ta'minlovchi pul-kredit siyosatini yuritish, raqobatbardosh ishlab chiqarishni rivojlantirish va tashqi xavflarga chidamli iqtisodiy tizim barpo etishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki hisobotlari (2020–2024)
2. Jahon Banki (World Bank) – World Development Indicators
3. IMF – Inflation Statistics 2024
4. Stat.uz – O'zbekiston davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari
5. Mishkin F. – "Economics of Money, Banking and Financial Markets", Pearson
6. Mankiw N.G. – "Principles of Economics", Cengage Learning